

Sankt Knuts kyrka

Lunds stift

Kulturhistorisk
karaktäristik och bedömning

MAX LASERNA 2016-10-01

Max Laserna
Byggnadsantikvarie

Svenska kyrkan
LUNDS STIFT

Sankt Knuts kyrka

Lunds östra stadsförsamling, Torna kontrakt, Lunds stift,
Stora Råby, Havamal 5, Lunds kommun, Skåne län, Skåne

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Stadsdelen Linero ligger i östra Lund, omkring tre kilometer från stadskärnan. Området började byggas ut 1969 som en del av miljonprogrammet med tydlig trafikseparering enligt modernismens stadsplaneideal. Mellan åren 1970 och 1972 uppfördes här 400 småhusbostäder och 1465 lägenheter i flerbostadshus. Området planlades med två delar som i dagligt tal kallas Övre och Nedre Linero. Övre Linero bebyggdes i huvudsak med villor medan flerbostadshusen förlades i Nedre Linero. Kvarters- och gatunamn inspirerades av namn från vikinga- och medeltid.

Flerbostadshusen uppfördes till stor del av Lunds Kommunala Fastighetsbolag (LKF) efter ritningar av Jaenecke-Samuelson Arkitektkontor genom Sten Samuelsson och Åke Martinsson. Även HSB och Lunds Byggmästargille uppförde stora delar av bebyggelsen. Utöver bostäderna byggdes även skolor, barndaghem och

Flygbild över Linero centrum tagen från nordost innan de stora ombyggnaderna 2014–2016. Foto: Pär-Martin Hedberg.

Linero centrum sett från söder 2014, strax innan ombyggnaderna då bland annat längan söder om kyrkan revs. Notera den abstrakta utsmyckningen på sydfasaden av konstnärerna Bäck & Ljung. Foto: Pär-Martin Hedberg.

stadsdelscentrum. Den äldre Linerogården från 1861 ritad av Helgo Zettervall, som gav området dess namn, gjordes om till fritidsgård. Två äldre gårdar som låg i vägen för det nya bostadsområdet revs. 1980 revs även Linerogården.

Stadsdelscentret där kyrkan ligger försågs med livsmedelshall, post, bank, gatukök kembar, herr- och damfrisering och pressbyråkiosk. Vidare fanns här mödra- och barnavårdscentral, distriktssköterska, folktandvård och terapilokaler för äldreården. Liksom kyrkan ritades centrumanläggningens byggnader av arkitekten Sten Samuelsson. På det lilla torget framför kyrkan placerades 1972 den tre meter höga aluminiumskulpturen "Abstrakt form" av konstnären Bengt Orup. Stora delar av områdets utomhusmiljöer gestaltades av landskapsarkitekten Per Friberg.

Området har genomgått flera om- och tillbyggnader sedan det uppfördes i början av 1970-talet. De senaste åren har Linero återigen blivit en av LKF:s historiskt sett största satsningar. Stadsdelscentret renoveras och två punkthus och en större livsmedelsbutik uppförs i dess direkta närhet. Centret byter även namn till Linero Torg. Bengt Orups skulptur har tagits bort och torgytan belagts med kvadratiska cementplattor indelade i större kvadrater genom band av smågatsten.

Kyrkobyggnaden

Innan den nuvarande församlingsgården stod färdig 1973 hyrde församlingen en källarlokal på Vikingavägen av LKF. Gudstjänst firades emellertid i församlingens

medeltidskyrka i Stora Råby. Tanken var till en början att det kommunala fastighetsbolaget skulle bygga även själva kyrkan, men eftersom det skulle innebära att det inte gick att få statligt bostadslån för bygget uppfördes den istället i församlingens egen regi. Den 975 kvadratmeter stora församlingsgården byggdes dock av fastighetsbolaget som planerat. Något fastslaget program för de nya lokalerna fanns egentligen inte utan man ville istället låta de boende i området vara med och forma verksamheten.

Att Lineros nya kyrka skulle byggas i anslutning till servicecentrum ansågs som en självklarhet när området planlades i början av 1970-talet. Arkitekterna, professor Sten Samuelsson, Robert Larsson och Ingemar Flink, hade goda möjligheter att styra hur kyrkan skulle placeras i stadsrummet. De ritade inte bara kyrkan utan även de övriga byggnaderna i den nya stadsdelscentret där de lät det nära 13 meter höga taket avteckna sig tydligt i stadsdelen. En viktig utgångspunkt var att kyrkan skulle vara flexibel och kunna användas till andra ändamål än strikt kyrkliga. Detta gestaltades främst genom den flyttbara inredningen. Såväl predikstol som altare gjordes mobila så att de lätt ska kunna avlägsnas för att frigöra podiet framför altarväggen.

Ovanligt nog för en kyrka ritades Sankt Knut utan kors. Detta var ett led i Sten Samuelssons intention om det flexibla kyrkorummet. I en intervju i Sydsvenska Dagbladet 29/12-1971 säger han att ett kors ska kunna ”rullas in på något sätt när

Linero torg under ombyggnad. Till höger i bild syns Bengt Orups skulptur Abstrakt form.

så önskas”. Reportern frågade även om hur flexibelt kyrkorummet kunde tänkas bli, skulle man exempelvis kunna anordna dans i kyrkan? Dans var absolut en mötesform som skulle kunna förekomma svarade arkitekten.

Det visade sig emellertid att församlingen trots allt önskade ett kors i kyrkan och på pingstdagen 1975 invigdes det nuvarande keramiska krucifixet som hänger framför den glasade altärväggen. Det genombrutna altarkorset tillverkades av Lundakonstnären Gabi Cítron-Tengborg.

Åtta år efter invigningen installerades klockverket på kyrkans södra fasad tillverkat av Olssons klockgjuteri i Ystad. Klockorna styrs av en stiftvals där melodin automatiskt överförs till de fyra klockorna.

Den senaste större ombyggnaden genomfördes 2014–2015 efter ritningar av arkitekt Andreas Pulverer, Panorama arkitekter i Malmö. Ombyggnaden omfattade rum i kyrkans södra byggnadsdel. Det tidigare kapprummet blev samlingsrum med pentry och det tidigare stolsförrådet med fönster åt torget gjordes om till grupprum. I förrådet i sydväst inreddes sakristia. Tre nya kvadratiska fönster togs upp i sydfasaden för att förse det nya samlingsrummet och sakristian med dagsljus. En glasad skjutdörr monterades mellan entrén och samlingsrummet.

Exteriör

Sankt Knuts kyrka uppfördes 1971–73 som en integrerad del i Linero centrum. Med sin uppåtsträvande triangulära form står kyrkan i arkitektonisk kontrast mot servicecentrets övriga byggnader som är horisontalt betonade. Den östra fasaden vetter åt det lilla torget och domineras av stora glaspartiet som täcker hela den övre delen av kyrkan. Entrén återfinns i den lägre framskjutna byggnadsdelen som även den försetts med stora fönsterpartier. Marken närmast kyrkan är belagd med kullersten med en kant av gatsten.

Bortsett från klockspelets fyra klockor utgörs kyrkans sydfasad liksom övriga fasader av vit kalksandsten murad i löpförband. I den lägre delens mitt finns en entré som leder in till kapprum, kök och sakristia med mera. På andra sidan gångvägen som löper längs kyrkans södra sida ligger det nyligen renoverade församlingshemmet.

Linero torg efter ombyggnad.

Sankt Knuts kyrka fotograferad från väster.

Den västra fasaden döljer vinterträdgården vars växtlighet sticker upp över murkrönet. Fasaden är i övrigt sluten så när som på den diskreta prästingången i det sydvästra hörnet. Det branta takfallet är pappklätt. På andra sidan cykelvägen ligger LKF:s flervåningshus ritade av Sten Samuelsson.

Fasaden åt norr är helt sluten. Den triangulära och den kvadratiska volymen går i liv och bildar en geometrisk form. Även längs denna sida löper en asfalterad gångväg. Ett enkelt trästaket avgränsar den lilla kyrktomten.

Interiör

Kyrkan har två ingångar, dels den centralt placerade porten åt torget, dels porten i den södra fasaden mitt emot församlingshemmet. Ingången från torget är försedd med ett vindfång i rak axel mot altaret. En glasad pardörr i furu leder in till kyrkorummet och den lägre delen i öster som övertäcks av ett plant tak av sågade furubrädor med infällda runda armaturer. Åt norr ligger cafédelen med stolar placerade kring runda bord, och åt söder barndelen som utgörs av en öppen yta vars golv liksom cafédelen är belagt med filtmatta. Hela den östra väggen är glasad.

Kyrkorummet domineras av de två ljusinsläppen: det stora glaspartiet i den 13 meter höga väggen åt öster och den glasade altärväggen som vetter ut mot den

Kyrkorummet sett från öster.

muromgärdade vinterträdgården, inspirerad av Getsemane örtagård. Stolsinredningen är symmetriskt utplacerad kring mittgången. Golvet är belagt med grå kalksten i fallande längder och väggarna utgörs av vitmålat tegel. Koret ligger tre trappsteg högre än det övriga kyrkorummet med altaret centralt placerat framför den glasade altaväggen åt vinterträdgården och det keramiska krucifixet. Altaret flankeras av ljusbärare och två stora krukväxter. Ambon och dopfunten är placerade närmare församlingen, strax nedanför korttrappan.

Taket är klätt med obehandlade sågade furubrädor som placerats med någon centimeters mellanrum vilket förstärker dess vertikalverkan mot det stora fönstret i öster. Sex runda koppararmaturer är infällda i taket över koret. Orgeln är placerad mot den norra väggen.

En dörr i den södra muren leder in till kapprummet i anslutningen till sydingången mitt emot församlingshemmet som är försedd med mörkbetsade dörr- och fönsterparti. I den norra delen återfinns WC och sakristia. Samtliga innerdörrar är tillverkade av oljad furu. En glasad skjutdörr leder in till ett pentry och grupprum i sydöst.

Inredning och inventarier

Merparten av kyrkans fasta inredning är bevarad sedan uppförandet och tillverkade i oljad furu efter ritningar av Sten Samuelsson. Formen är enkel med rakt kapade brädor tappats i stolpar som bär upp limträskivor. Materialet och konstruktionen var tänkt att möjliggöra flytt av de fasta inventarierna som ett led i arkitektens tanke om ett flexibelt kyrkorum.

Altaret är placerat mitt framför den glasade alturväggen åt vinterträdgården i väster, och är tillverkat av oljad furu och har formen av ett bort. Ett underrede av fyrkantsstolpar med tappade brädor bär upp den släta altarskivan av limträ.

Kyrkans dopfunten.

Mitt på alturväggen hänger det genombrutna *altarkorset* av keramik vilket tillverkades av Lundakonstnären Gabi Cítron-Tengborg och invigdes på pingstdagen 1975.

Dopfunten är placerad norr om altaret strax nedanför korttrappan. Funten är kvadratisk och konstruerad på samma sätt som altaret med tappade furustycken. Den grunda altarskålen i silver är centralt placerad i funtens släta bordsskiva av limträ.

Predikstolen är placerad i höjd med dopfunten är utformad på samma sätt. En vertikal platta fungerar som bokstöd. Under ikonerna på väggen söder om dopfunten finns även en ambo.

Orgeln tillverkades 1988 av Mårtenssons Orgelfabrik i Lund och är placerad mot den norra väggen. Orgelhuset har triangulär form och är tillverkat av ekfaner. Den nuvarande orgeln föregicks av en orgel från 1958 tillverkad av samma fabrik, vilken flyttades från Lunds domkyrka till Sankt Knuts kyrka 1974. Denna orgel flyttades 1988 till Missionskyrkan i Kristianstad.

Till höger om dörren till kapprummet hänger en *ikon* från 2005 föreställande Knut den helige, målad av den värmländske ikonmålaren Kjellaug Nordsjö.

På den norra väggen hänger en *oljemålning* föreställande Jesu möte med några av sina lärjungar vid Tiberias sjö efter uppståndelsen. Målningen var ett tävlingsförslag till utsmyckningen av Skogskyrkogårdens kapell i Stockholm av konstnären Elli Hemberg 1938. Tavlan är en deposition från Skissernas Museum i Lund.

Klockspelet på kyrkans södra fasad tillverkades 1981 av Olssons klockgjuteri i Ystad.

Kyrkotomten

Sankt Knuts kyrka har ingen kyrkogård. Kyrkotomten sträcker sig 1–2 meter från kyrkans fasad. Torgsidan är närmast kyrkan belagd med kullersten. I sydöstra hörnet växer en låg kornell och några meter norrut finns en ursparad rabatt med pelargoner och begonior. Två manshöga järnekar flankerar ingången till kyrkan. I hörnet mot gångvägen som löper längs kyrkans norra sida står en stor platan. Ytan mellan den norra fasaden och gångvägen är stenlagd med kullersten och ett antal större naturstenar. Det nordvästra hörnet markeras med ett mindre träd av exotiskt slag. Den västra sidan avgränsas med en formklippt häck och ett träd i sydvästra hörnet. En rabatt med bland annat nypon och rosor följer kyrkans södra fasad.

Kulturhistorisk karaktärisering för Sankt Knuts kyrkoanläggning

Stadsdelen Linero uppfördes i Lunds östra utkant inom ramen för miljonprogrammet i början av 1970-talet, i slutet på de så kallade rekordåren. Den snabbt växande befolkningen hade skapat ett stort behov av bostäder samtidigt som det ställdes nya krav på att höja boendestandarden. Den socialdemokratiska regeringen antog 1965 det så kallade miljonprogrammet, en miljon bostäder skulle byggas på tio år. Runt de större städerna planerades förstäder efter modernistiskt mönster, med separerade trafik- och boendemiljöer, servicecentren med affärer, skola m.m. Vid i stort sett varje centrumanläggning byggdes även en kyrka, vilket innebar att miljonprogrammet kom att bli den mest omfattande kyrkobyggnadsepoken i landet sedan missionstiden.

Bebyggelsen kring Linero Centrum karaktäriseras av trevånings lamellhus i betong, vilka placerats i det sluttande topografin åt söder med vida utsikt över jordbrukslandskapet sydost om staden. Stadsdelscentret, vars byggnader uppfördes med gråvit kalksandsten (mexisten), ritades liksom den kringliggande bebyggelsen av Sten Samuelsson och Åke Martinsson. Samuelsson var professor i arkitektur vid Lund Tekniska Högskola och drev tillsammans med arkitektkollegan Fritz Jenecke det framgångsrika arkitektkontoret Jaenecke-Samuelson Arkitektkontor.

Det intensiva byggandet av nya kyrkor innebar även ett brott mot den traditionella kyrkoarkitekturen så som den gestaltas i närmare tusen år med torn, långhus och kor. Experimentlustan var stor hos såväl teologerna som församlingarna och inte minst hos arkitekterna. Samuelsson hade redan ett kyrkbygge bakom sig i staden: Helgeandskyrkan på Klostergården uppförd 1968, en skarpskuren monolit präglad av mörkt helsingborgstegel med ett dunkelt och närmast mystiskt kyrkorum. Trots att det enbart skiljer fem år mellan Helgeandskyrkan och Sankt Knuts kyrka är uttrycket ett helt annat på Linero än på Klostergården. I Sankt Knut karaktäriseras kyrkorummet av genomlyst transparens mellan såväl det intima kyrktorget utanför som med atriumträdgården bakom den glasade altärväggen i väster. I motsats till Helgeandskyrkans tio ton tunga marmoraltare och murade predikstol gjordes

i Sankt Knuts kyrka de inventarier som vanligtvis benämns som fasta istället mobila, tillverkade i trä. Avsikten var att de lätt skulle kunna flyttas för att bäst anpassas till en varierad verksamhet med såväl sakrala som profana aktiviteter. Den välbevarade interiören med ursprungligt altare, ambo, dopfunt i trä osv har såväl arkitekturhistoriska som liturgiska värden.

Exteriören kännetecknas av sin uppåtsträvande triangulära form som står i arkitektonisk kontrast mot servicecentrets övriga byggnader som är horisontalt betonade. De arkitektoniska förebilderna hämtade arkitekterna från Finland, som exempelvis Kaija och Heikki Siréns kapell i Otnäs från 1957. Formen är sällsynt i svenska kyrkohistorien vilket bidrar till det arkitekturhistoriska värdet.

Rekommendationer

- Den välbevarade interiören med ursprungligt altare, ambo, dopfunt i trä osv har såväl arkitekturhistoriska som liturgiska värden och bör bevaras.
- Platanen som står närmast kyrkan har med åren växt sig för stor och konkurrerar idag med kyrkobyggnaden. Sten Samuelssons tanke med kyrkans arkitektur var att den höga glasväggen ska dominera platsen, något som respekterats även vid uppförandet av de nyligen färdigställda byggnaderna kring torget.
- Även trädet i sydvästra hörnet bör beskäras kraftigt så att kronan sänks och inte konkurrerar med kyrkans resning.

Skydd m.m.

Kyrkan skyddas som kyrkligt kulturminne enligt 4 kap. Omfattas ej av tillståndsplikt enligt 4 kap. 3§ kulturmiljölagen.

Källor och litteratur

Blom, K A: *Andrum – kyrkor och kyrkogårdar i Lund*, Svenska kyrkan i Lund, Lund 2004.

Hård, af Segerstad U: *Nya kyrkor i Skandinavien*, Nordisk Rotogravyr, Stockholm 1962.

Melchert, D: *Strategi för varsamhet: Skivhus och lamellhus*, digital rapport, Riksantikvarieämbetet 2006.

Samuelsson, S m.fl.: *Från S:t Olof till S:ta Anna – kyrkobyggande i Lunds stift under andra hälften av 1900-talet*, Stiftshistoriska sällskapet i Lunds stifts årsbok 2002, Malmö 2002.

<http://www.lkf.se/Om-Lkf/Nyheter-lista/LKF-storsatsar-pa-Linero-Torg/>

Tidningsklipp, Lundasamlingen, Lunds stadsbibliotek, besökt 2016-09-26.

Övriga uppgifter

Inventeringsdatum: 2014-12-29, 2016-09-26

Fältinventering: Max Laserna

Kulturbeskrivning och rekommendationer: Max Laserna

Rapportsammanställning och foto (där inte annat anges): Max Laserna

Fotografierna tagna 2014-12-29 och 2016-09-27.

Kvalitetsgranskning: Henrik Nilsson, byggnadsantikvarie

Färdigställd: 2016-10-01

Uppgifter till BeBR

Stomme: Murverk – tegel, löpförband, Murverk –silikatsten

Fasadmaterial: Se stomme (silikatsandsten)

Fasadkulör: Vit

Takform: Plantak, Pulpetak

Taktäckningsmaterial: Papp

Antal våningar: 1

Byggnadsdel: Benämning saknas i rullista